

3. Гельфанд И. А. Хозяйственные и должностные преступления в сельском хозяйстве. — К., 1970.
4. Дурмапов Н. Д. Уголовная ответственность за взяточничество по действующему советскому законодательству // Проблемы социалистического права. — 1937. — Сб. 2.
5. Здравомыслов Б. В. Должностные преступления. Понятие и квалификация. — М.: Юрид. лит., 1975.
6. Кириченко В. Ф. Виды должностных преступлений по советскому уголовному праву. — М., 1959.
7. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Под ред. В. М. Лебедева. — М.: Норма, 2003.
8. Кучерявый П. П. Ответственность за взяточничество. — М., 1957.
9. Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. — К.: Парлам. вид., 2000.
10. Мельникова В. Е. Ответственность за взяточничество. — М., 1982.
11. Павроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. — К.: Знання, КОО, 2000.
12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С. Ф. Яценко. — К.: А.С.К., 2002.
13. Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления. — К.: Наук. думка, 1978.
14. Стручков П. А. Борьба со взяточничеством по советскому уголовному праву: Автореф. дис... — М., 1954.
15. Трайнин А. Должностные и хозяйственные преступления. — М., 1938.
16. Уголовное право России: Учеб. для вузов: В 2 т. / Под ред. А. П. Игнатова, Ю. А. Красикова. — М.: Норма, 2005. — Т. 2: Особенная часть.
17. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник / Под ред. Б. В. Здравомыслова. — 2-е изд. — М.: Юристъ, 1999.
18. Уголовный кодекс Украины: Науч.-практ. коммент. / Отв. ред. Е. Л. Стрельцов. — 3-е изд. — Х.: Одиссей, 2006.
19. Харченко В. Б., Перекрестов Б. Ф. Уголовное право Украины. Особенная часть: новое законодательство в вопросах и ответах: Конспект лекций. — Х.: Скорпион, 2001.
20. Шаргородский М. Д. Уголовный закон. — М.: Юриздат, 1948.

УДК 343.23

А. С. Оцяця

ОБЪЕКТ КРИМИНАЛЬНО-ПРАВОВОЙ ОХОРОНЫ

Проблема, яка постає в даній статті, торкається питання кримінальної політики нашої держави, охоронної функції кримінального права та об'єкта кримінально-правової охорони.

Кримінальна політика України, як вид державної політики, змінювалася в залежності від історичного етапу розвитку нашої держави. Відповідно вона була різноплановою та різносторонньою. І з огляду на цей процес розвитку змінювався і об'єкт кримінально-правової охорони, розширяючи або звужуючи свої межі.

Для того щоб передбачити можливі шляхи подальшого розвитку об'єкта кримінально-правової охорони, нам необхідно розглядати його в динаміці. В стані діалектичного розвитку. Наукова розробка даної проблеми на сучасному етапі розвитку нашої держави є особливо актуальною і не викликає ніяких сумнівів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, дає підстави стверджувати, що деякі аспекти цієї проблеми висвітлювалися по-різному в роботах Ю. А. Демидова [1], М. І. Ковальова, Л. В. Кузнецова, А. В. Наумова [3], А. А. Піонтковського [5], В. Г. Смирнова [6], В. Я. Тація [7], П. А. Фелелова, В. Д. Филимонова [12] та ін.

Однак можна сказати, що ці дослідження були досить однобічними, оскільки торкалися більш звужених питань щодо об'єкта кримінально-правової охорони. В зв'язку з цим метою даної статті є комплексний правовий історичний аналіз розвитку об'єкта кримінально-правової охорони, а саме з'ясувати, чи є статичним, незмінним об'єкт кримінально-правової охорони, чи він завжди знаходиться в русі.

Оскільки історія є процесом плинним, кримінальна політика як вид державної політики є процесом нестабільним. З приходом нових людей до влади в країні змінюється не тільки кримінальна політика, а й певні устої, які формувалися протягом століть. Це ми могли, наприклад, спостерігати після Жовтневої революції 1917 року.

22 березня 1903 року цар Микола II затвердив текст Кримінального Уложення. Саме в цьому документі вперше були виразно сформульовані охоронне, попереджувальне та виховне завдання кримінального закону [8, 28].

Відповідно до II глави Кримінального Уложення 1903 року імператорської Росії, найбільш соціально небезпечними злочинами вважалися злочини проти релігії. Державною релігією того часу вважалася православна християнська віра Московського Патріархату. Тобто одним із основних об'єктів кримінально-правової охорони була віра в Бога. Законодавець розмістив цю главу в самому початку, хоча в Уложенні не виділялася окремо Особлива частина, він керувався тим, що, вчинюючи злочин проти релігії, особа тим самим скоює злочин проти Бога, проти держави, яка встановила ці норми [8, 7].

Наступним об'єктом кримінально-правової охорони вважалася священна особа імператора [2, 23]. Слідом за главою, яка передбачала покарання за злочини проти релігії, законодавець включив главу за злочини проти порядку управління. Невипадково, бо норми цієї глави розміщені в тій же системі, тому що Кримінальне Уложення було побудоване по рівню соціальної небезпечності, яку представляли ті чи інші злочини. Так цю главу відкриває норма, яка передбачає покарання за найбільш небезпечний, на думку законодавця, злочин — замах на священну особу імператора, імператрицю або спадкоємця престолу.

Іншими об'єктами кримінально-правової охорони, відповідно до VI, VII, VIII глав Кримінального Уложення 1903 року, були держава, правосуддя, військове зобов'язання, державний порядок.

Після того як Микола II зрікся влади, у ніч з 3 на 4 березня 1917 року національними силами різних напрямків було створено єдиний координаційний центр — Українську Центральну Раду, або просто ЦР. Вона проголошувалася тимчасовим органом в країні. Головною метою, поставленою «новою владою», було приведення царського законодавства у відповідність зі змінами революції та очищення судових уставів від «царизма». Була створена спеціальна

комісія по перегляду Кримінального Уложення 1903 року. І вже на першому засіданні цієї комісії було прийнято рішення про перегляд всього Кримінального Уложення на самих широких підставах [2, 267].

Комісія вирішила скасувати всі ті корінні цінності, які охороняла царська Росія. Спочатку були декриміналізовані ст. ст. 103–107 Кримінального Уложення щодо різних видів образ царя та його сім'ї. А пізніше були відмінені I, II глави даного Уложення. Можемо спостерігати, що об'єкт кримінально-правової охорони змінився під час реформації. Статті про державну зраду залишились в колишній редакції, тому що тоді, під час війни, їх не можна було змінювати, бо це б внесло хаос у роботу військових судів.

Третім універсалом в УНР було скасовано смертну кару, яка застосовувалася в царській Росії. Спеціальними законами впроваджено амністію політичним в'язням та встановлено покарання учасникам війни і повстань проти УНР.

30 квітня 1918 року обраний гетьманом України П. Скоропадський за підтримки окупаційної німецької влади здійснив переворот. ЦР і УНР припинили своє існування. У країні проголосили Українську Державу на чолі з гетьманом. Уже «основи гетьманського кримінального права» мали свою каральну спрямованість, особливо проти селян, які самовільно розподіляли поміщицькі землі. Це закони «Про заходи боротьби з розладнанням сільського господарства» та «Про передачу хліба врожаю 1918 року». Отож за короткий час правління П. Скоропадський встиг внести і свої корективи до кримінального права [2, 238].

Після зречення 14 грудня 1918 року влади гетьманом П. Скоропадським центральну державну владу зосередила в своїх руках Директорія вже другої УНР у складі п'ятьох директорів (С. Петлюра, В. Винниченко, П. Андріївський, А. Макаренко, Ф. Швець). Щоправда, жодного документа, який би визначав її правовий статус, так і не було прийнято. У кримінальному праві почали знову використовуватися закони царського уряду («Звід законів» (томи 10–15); Кримінальне Уложення 1903 року; Військовий карний статут).

25 грудня 1919 року більшовицький уряд України проголосив федерацію з радянською Росією. Радянське кримінальне право 1919–1920 років спрямовувалося насамперед на боротьбу з контрреволюцією, бандитизмом, саботажем. У 1921 році уряд прийняв низку нормативних актів, метою яких було зміцнення більшовицької диктатури. З переходом до непу радянські юристи розгорнули широку дискусію з питань революційної законності, внаслідок якої сформувалася наука і практика кримінального права. Її результатами стали два кримінальних кодекси УСРР 1922 та 1927 років.

Перший Кримінальний кодекс УСРР 1922 року охороняв державу трудящих від злочинів і від суспільно небезпечних елементів шляхом застосування до правопорушника революційного правопорядку покарання та інших мір соціального захисту [9, 4]. Під поняттям «революційний правопорядок» можна було розуміти той правопорядок, який змістовно змінений радянською владою, чого не було в дореволюційній Росії. В цьому словосполученні ніби наголошу-

валосся, що збудувалася нова держава, яка охоронятиме свої побудовані цінності, вже нові для цього суспільства.

З утворенням СРСР і згортання непу 1926 року в УСРР було прийнято новий Кримінальний кодекс, до якого увійшли постанови уряду 1923–1926 років: «Положення про військові злочини», «Положення про злочини державні». А після 1927 року Кодекс було доповнено 56 законодавчими актами, які збільшили склад злочинів з 45 до 60 [10, 5].

Об'єкт кримінально-правової охорони є гнучким, змінним, доказом цього є III глава КК РСФСР 1922 року та IV глава КК 1926 року. Відповідно до них церква вже не є державною, їй не належить ряд державних функцій, на відмінну від дореволюційної Росії. Дані глави передбачають порушення правил про відмежування церкви від держави. Звичайно, інститут церкви вже не є об'єктом кримінально-правової охорони цих кодексів. Це вже не цінність, скоріше це недолік радянської влади, «шлейф» царської Росії, який потрібно було викоринювати. Церква несла з собою наймогутнішу силу — віру. П'ять років після Жовтневого перевороту не могли її викоринити, а дві ідеології не могли б розвиватися в одній державі. Тому, як знаємо з історії, протягом існування СРСР не вщухали і переслідування.

Відповідно до КК УРСР 1960 року об'єктом кримінально-правової охорони були суспільний устрій СРСР, його політичні, економічні системи, особа, права і свободи громадян, всі форми власності та вже соціалістичний правопорядок [10, 3]. Ми можемо спостерігати, що правопорядок змінився з революційного в соціалістичний. Тому навіть на цьому прикладі видно, що частина об'єкта кримінально-правової охорони теж змінилася і залежать ці зміни від напрямку кримінальної політики держави.

Об'єктами, що беруться під охорону нормами КК України 2001 року, є права і свободи людини та громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довілля, конституційний устрій України, а також мир і безпека людства. Відповідно до ст. 1 КК України головним об'єктом кримінально-правової охорони є охорона прав і свобод людини і громадянина [4].

Ще одним прикладом того, що об'єкт кримінально-правової охорони завжди змінюється, тобто знаходиться в русі, є динамічним, свідчать зміни або доповнення до будь-яких кодексів. Розвивається суспільство, зростає науково-технічний прогрес, з'являються нові злочини, які посягають вже на нові цінності, які повинен буде охороняти Кримінальний кодекс, тим самим об'єкт кримінально-правової охорони буде розширяти свої межі або звужувати, змінючись сам.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що об'єкт кримінально-правової охорони з часом змінюється. Залежить це, перш за все, від внутрішніх і зовнішніх факторів. До внутрішніх слід віднести напрямок державної, кримінальної політики нашої країни, від того, які цінності вона охороняє на сучасному етапі. До зовнішніх — міжнародна кримінальна політика, це зобов'язання України перед ООН, Радою Європи, ЄС, іншими міжнародними інституціями у сфері кримінального законодавства. Одночасно зі зміною на-

прямку міжнародної політики буде змінювати свій курс і національна кримінальна політика, змінюючи при цьому об'єкт кримінально-правової охорони.

Література

1. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. — М., 1975. — 32 с.
2. Заруба В. М. Історія держави і права України: Павч. посіб. — К.: Істина, 2006. — 416 с.
3. Наумов А. В. Курс российского уголовного права. Общая часть. — М., 2001. — 149 с.
4. Павроцький В. О. Паступність кримінального законодавства України. — К.: Атіка, 2001. — 270 с.
5. Пионтковский А. А. Уголовное право РСФСР. Часть общая. — М., 1925. — 130 с.
6. Смирнов В. Г. Функции советского уголовного права. — Ленинград, 1965. — 188 с.
7. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Выща шк. Изд-во при ХГУ, 1988. — 198 с.
8. Уголовное Уложение, высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. — С.Пб., 1903. — LXVIII с.
9. Уголовный кодекс РСФСР. Юрид. — М.: Изд-во Паркомюста РСФСР, 1924. — 80 с.
10. Уголовный кодекс УССР / Под ред. С. Капарского. — 3-е изд. — Х.: Гос. изд-во Украины, 1928. — 588 с.
11. Уголовный кодекс Украинской ССР. — К., 1983. — 185 с.
12. Филимопов В. Д. Охранительная функция уголовного права. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 198 с.

УДК 343.18

Є. Ю. Полянський

РЕСТОРАТИВНА ЮСТИЦІЯ: ЗА І ПРОТИ

Інститут ресторативної юстиції в недавній час одержав поширення в законодавстві деяких іноземних держав, зокрема у Великобританії. Під ресторативною юстицією звичайно розуміється процедура, у якій особа, що скоїла злочин, і постраждала сторона спільно оцінюють негативні наслідки скоєного злочину і визначають заходи щодо ліквідації або зменшення даних наслідків. При цьому абсолютно необхідним є усвідомлення аморальності свого вчинку і бажання загладити заподіяну шкоду з боку особи, що вчинила злочин. Способи, за допомогою яких може бути зменшена заподіяна шкода, можуть бути різними, носити матеріальний або особистий характер. Зокрема, винний у вчиненні злочину може прийняти на себе обов'язок виплатити потерпілій особі грошову компенсацію, принести публічні вибачення, відремонтувати ушкоджене майно й ін.

За своїм характером інститут ресторативної юстиції не може бути застосований до всіх категорій злочинів. Однак його застосування виправдано у відношенні до нетяжких злочинів проти особистості й інших видів злочинів, у яких не зачіпаються інтереси держави і суспільства. Ресторативна юстиція припускає зовсім інший погляд на покарання і його мети. У цілому ж, суть ресторативної юстиції не є чимось відділеним від покарання, а лише втіленням у життя теорії «загладжування шкоди», іншими словами — теорії відновлення.